

Nadvláda mužů

Pierre Bourdieu

EDICE MOST
KAROLINUM

Nadvláda mužů

Pierre Bourdieu

Z francouzského originálu *La domination masculine*,
vydaného nakladatelstvím Éditions du Seuil roku 1998,
přeložila † Věra Dvořáková
Úvod přeložila Adéla Stříbrná

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2026

Edice SLON – MOST, 9. svazek / založil † Miloslav Petrusek,
řídí Miroslav Paulíček

Redakce Alena Miltová

Grafická úprava a obálka studio Designiq

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první elektronické, odpovídá druhému tištěnému vydání

© Univerzita Karlova, 2026

© Éditions du Seuil, 1998

Translation © Věra Dvořáková – heirs c/o DILIA, 2026

Prologue translation © Adéla Stříbrná, 2026

ISBN 978-80-246-6387-6

ISBN 978-80-246-6388-3 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

od roku 2021 součást Nakladatelství Karolinum

Obsah

Předmluva	
Relativní věčnost arbitrárního	7
Úvod	10
Kapitola 1	
Zvětšený obraz	15
Sociální konstrukce těl	17
Somatizace nadvlády	33
Symbolické násilí	45
Ženy v ekonomii symbolických statků	54
Mužnost a násilí	62
Kapitola 2	
Anamnéza skrytých konstant	66
Mužství jako šlechtictví	68
Ženské bytí jako bytí viděné	75
Mužský pohled v pohledu ženy	81
Kapitola 3	
Trvalosti a změna	94
Historický proces dehistorizace	95
Faktory změny	101
Ekonomie symbolických statků a reprodukční strategie	109
Síla struktury	115
Postskriptum o nadvládě a lásce	122
Závěr	126
Dodatek	
Několik zamyšlení nad hnutím gayů a lesbiček	131
Ediční poznámka	137
Rejstřík jmenný	138
Rejstřík věcný	141

Předmluva

Relativní věčnost arbitrárního¹

Opíraje se o celou řadu prací, jež dnes existují o vztazích mezi pohlavími, upřesňuji, rozvádím a opravuji v této knize své dřívější analýzy téhož tématu a výslovně v ní zpochybňuji otázku trvání (konstatovaného či kýženého) nebo změny (konstatované či kýžené) sexuálního řádu, tak jak ji stále znovu klade většina analytiků (a mých kritiků). Právě tato naivní a naivně normativní alternativa totiž způsobuje, že se konstatování relativní stálosti sexuálních struktur a schémat jejich vnímání proti vši evidentnosti jeví jako odsouzeníhodný, a hned také odsuzovaný, falešný, a okamžitě také odmítaný, způsob (odmítaný poukazováním na to, jakých všemožných změn v postavení ženy se dosáhlo), jak jakékoli změny této situace popírat a odsuzovat.

Proti této otázce je třeba postavit otázku jinou, vědecky pronikavější a podle mne i nepochybně politicky naléhavější: je-li totiž pravda, že se vztahy mezi pohlavími změnily méně, než by se z povrchního pohledu dalo soudit, a že na základě poznání objektivních a poznávacích struktur určité obzvláště dobře se uchovávalí androcentrické společnosti (např. berberské, jak jsem ji měl možnost pozorovat na počátku 60. let) lze pochopit některé nejzamaskovanější aspekty obdobných vztahů v dnešních ekonomicky nejpokročilejších společnostech, pak je třeba se ptát, jaké *dějinné mechanismy* způsobily, že se struktury dělení podle pohlaví a principy tohoto dělení *vymkly z chodu dějin* a staly se *relativně věčnými*. Postavit problém takto znamená dosáhnout určitého pokroku v řádu poznání, který se může stát základem rozhodujícího pokroku

1 Tato předmluva k anglickému a německému vydání byla napsána koncem roku 1998.

v řádu jednání. Připomínat, že to, co se v dějinách jeví jako věčné, je pouze výplod (navzájem propojených) institucí, které to zvěčnily, institucí jako rodina, církve, stát, škola, a v jiné rovině také sport a žurnalistika (příčemž všechny tyto abstraktní pojmy jsou ve skutečnosti zkratkovitým označením pro složité mechanismy, z nichž každý je třeba analyzovat v jeho historické specifičnosti), neznamená chtít zastavit dějiny a upírat ženám jejich roli historických aktérů, jak mi to je podkládáno, ale vrátit naopak vztah mezi pohlavími zpátky do dějin, zapojit ho do jejich chodu, z něhož ho naturalistický a esencialistický pohled vytrhává.

Je potřeba napřít síly v první řadě proti těmto dehistorizujícím historickým silám, uvést dějiny opět do chodu neutralizováním jejich neutralizujících mechanismů. Takováto čistě *politická* mobilizace, jež by ženám otevřela možnost společného boje především za právní a politické reformy, by byla pravým opakem jak rezignace, k níž vedou všechna esencialistická (biologická a psychoanalytická) pojetí, tak odporu omezeného na činy jednotlivců nebo na ony věčné pokusy o „diskurs happeningem“, jak je vyznávají některé feministické teoretičky; podobné hrdinské rozchody s každodenní rutinou, jako jsou oblíbené „*parodic performances*“ Judith Butlerové, svou náročností zcela jistě neodpovídají svým příliš skrovným a nejistým výsledkům.

Vyzývat ženy k politické aktivitě, při níž by se rozzehnaly s pokušením bouřit se a navzájem se v tom podporovat uvnitř malých solidárních skupinek (byť by ty i byly ve vrtkavostech každodenních bojů – doma, v továrně či v kanceláři – sebestopřebnější), vůbec neznamená, jak by se mohl někdo domnívat a obávat, požadovat na nich, aby přijaly běžné formy a normy politického boje a prostě – s rizikem, že je anektují nebo pohltní hnutí cizí jejich zájmům a jejich vlastním starostem – se k němu připojily. Znamená to přát si, aby přímo a právě v rámci sociální aktivity a opírajíce se o organizace zrozené z revolty proti symbolické diskriminaci, jejímž jsou ony samy spolu s homosexuály přednostním terčem, dokázaly vymýšlet a prosazovat takové formy

společné organizovanosti a aktivity a takové účinné – především symbolické – zbraně, jež by byly schopné otřást státními a právními institucemi, které jejich područí udržují stále při životě.

Úvod²

Jistě bych se nepustil do tak obtížného tématu, kdyby mě k němu nepřivedla samotná logika mého výzkumu. Nikdy jsem totiž nepřestal žasnout nad tím, co by se dalo nazvat *paradoxem doxy*: nad skutečností, že řád světa takový, jaký je, se svými jednosměrkami a zákazy vjezdu, v doslovném i přeneseném slova smyslu, se svými povinnostmi a sankcemi, je víceméně respektován, že v něm nedochází k většímu množství přestupků či podvratných činů, k deliktům a „šílenostem“ (stačí pomyslet na neobyčejnou souhru tisíců dispozic – nebo vůlí – kterou předpokládá pět minut automobilového provozu na náměstí Bastily nebo Concorde); anebo, což je ještě překvapivější, že zavedený řád, se svými vztahy nadvlády, svými právy a výsadami, svými privilegii a nespravedlnostmi, se v zásadě až na několik historických zvratů udržuje tak snadno, a že i ty nejnesnesitelnější životní podmínky se tak často mohou jevit jako přijatelné či dokonce přirozené. A v mužské nadvládě i ve způsobu, jakým je vnucována i snášena, jsem také vždy spatřoval příklad par excellence této paradoxní podřízenosti, účinku toho, co nazývám symbolickým násilím, násilím jemným, nepocitovaným, neviditelným i pro samotné jeho oběti, které se v podstatě vykonává čistě symbolickými cestami komunikace a poznání, či přesněji ne-poznání, uznání nebo v krajním případě citu. Tento neobyčejně obyčejný sociální vztah tak nabízí jedinečnou příležitost uchopit logiku nadvlády vykonávané ve jménu

2 Protože nemohu s jistotou vědět, zda by jmenovité poděkování osobám, kterým bych je rád adresoval, bylo přínosné či na škodu, spokojím se zde s vyjádřením své hluboké vděčnosti všem (a zvláště ženám), kteří mi poskytli svědectví, dokumenty, vědecké reference a podněty, s nadějí, že tato práce bude, především ve svých účincích, hodna důvěry a očekávání, která do ní vložili.

symbolického principu, který je znám jak ovládajícím, tak ovládanému a je jimi uznáván, ať už je jím jazyk (nebo výslovnost), životní styl (či způsob myšlení, mluvení nebo jednání) nebo obecněji určitý distinktivní rys, emblém nebo stigma, z nichž symbolicky nejúčinnější je ona dokonale arbitrární a nepředvídatelná tělesná vlastnost, jakou je barva kůže.

Je zřejmé, že v těchto otázkách jde především o to navrátit *doxe* její paradoxní charakter a zároveň rozebrat procesy, které stojí za proměnou dějin v přirozenost, kulturně podmíněného v *přirozené*. A k tomu je třeba být schopen zaujmout vůči našemu vlastnímu světu a našemu vlastnímu vidění světa stanovisko antropologa, který dokáže navrátit principu rozdílu mezi mužským a ženským, tak jak jej (ne)známe, jeho arbitrární, nahodilý charakter, a současně i jeho socio-logickou nezbytnost. Není náhodou, že když chce Virginia Woolfová narušit to, co výstižně nazývá „pochybnou rozkoší moci a panování“, vyzbrojuje se etnografickou analogií a geneticky odvozuje segregaci žen od rituálů archaické společnosti: „Nevyhnutelně pohlédneme na společnost jako na spiknutí, která potápějí soukromého bratra, jehož si nejedna z nás má proč vážít, a místo něho nafukují obludného samce s hlučným hlasem a tvrdou pěstí, dětinsky, umanutě kreslícího na podlahu země křídové čáry, do jejichž mystických hranic jsou lidské bytosti zavřené jako do ohrádek, strnule, odloučeně, uměle; kde, pomalován purpurem a zlatem, ozdoben peřím jako divoši, prochází mystickými rituály a vyžívá se v pochybných rozkoších moci a panování, zatímco my, jeho ženy, jsme zamčené v soukromém domě a nemáme žádný podíl na té spoustě společností, z nichž se jeho společnost skládá.“³ „Mystické hranice“, „mystické rituály“: tento jazyk – jazyk magické transfigurace a symbolické konverze, které jsou výsledkem rituálního posvěcení jakožto základu nového zrození – vybízí k zaměření výzkumu na přístup, který

3 V. Woolf: *Trois guinées*, přel. V. Forrester, Paris: Éditions des Femmes 1977, s. 200 (čes. *Tři guineje*, přel. Stanislava Pošustová, in: *Tři guineje. Vlastní pokoj*, Praha: One Woman Press 2020, s. 122).

by byl schopen uchopit ryze symbolický rozměr mužské nadvlády.

Bude tedy třeba se obrátit na materialistickou analýzu ekonomie symbolických statků a hledat u ní prostředky, jak uniknout zhoubné dichotomii mezi „materiálním“ a „duchovním“ či „ideovým“ (dnes udržované prostřednictvím opozice mezi „materialistickými“ studiemi, které vysvětlují asymetrii mezi pohlavími podmínkami produkce, a „symbolickými“ studiemi, často pozoruhodnými, avšak dílčími). Předtím ale může uskutečnění projektu, který naznačila Virginia Woolfová, umožnit jen velmi specifické užití etnologie, totiž projekt vědecky objektivizovat bytostně mystickou operaci, jejímž produktem je dělení mezi pohlavími tak, jak je známe; jinými slovy zacházet s objektivní analýzou společnosti od základu uspořádané podle androcentrického principu (kabylská tradice) jako s objektivní archeologií našeho nevědomí, tedy jako s nástrojem skutečné socioanalýzy.⁴

Tato oklika přes exotickou tradici je nezbytná, chceme-li přerušit klamný vztah důvěrné obeznámenosti, který nás pojí k naší vlastní tradici. Biologické zdání a zcela reálné účinky, které dlouhá kolektivní práce socializace biologického a biologizace sociálního vtiskla tělům i mozkům, se spojují, aby převrátily vztah mezi příčinami a účinky a nechaly naturalizovanou sociální konstrukci („rody“ jakožto pohlavně strukturované habity) vystupovat jako přirozený základ arbitrárního dělení, které je základem reality i její reprezentace a někdy se vnucuje i samotnému výzkumu.⁵

4 Už jen proto, abych dosvědčil, že mé nynější stanovisko není produktem nedávného obratu, odkazuji na stránky již starší knihy, kde jsem kladl důraz na to, že pokud se etnologie aplikuje na rozdělení světa podle pohlaví, může se „stát mimořádně mocnou formou socioanalýzy“ (P. Bourdieu: *Le Sens pratique*, Paris: Éditions de Minuit 1980, s. 246–247.)

5 Není tedy nijak neobvyklé, že psychologové přejímají běžné pojetí pohlaví jako radikálně oddělených celků, bez jakýchkoli průniků, a ignorují míru překrývání v distribuci mužských a ženských výkonů i rozdíly ve velikosti rozdílů zjištěných v různých

Nemůže ovšem toto takřka analytické užití etnografie, které historizuje a tím denaturalizuje to, co se v sociálním řádu jeví jako nejpřirozenější – totiž dělení mezi pohlavími –, vést k tomu, že osvětlí konstanty a invarianty – jež stojí v samém základu jeho socioanalytické účinnosti – čímž potvrdí a zvěční konzervativní reprezentaci vztahu mezi pohlavími, již v koncentrované podobě vyjadřuje mýtus „věčně ženského“? Právě zde je třeba čelit novému paradoxu, který nás nutí k radikální proměně způsobu, jak přistupovat k tomu, co bylo zkoumáno pod hlavičkou „dějiny žen“: nevedou snad invarianty, které lze přes všechny viditelné proměny postavení žen pozorovat ve vztazích nadvlády mezi pohlavími, nutně k tomu, abychom za přednostní předmět zkoumání učinili historické mechanismy a instituce, které v průběhu dějin nepřestávaly tyto invarianty z dějin vyvazovat?

Tato revoluce v poznání by nezůstala bez důsledků v praxi, a to zejména v pojetí strategií zaměřených na proměnu současného stavu materiálního a symbolického poměru sil mezi pohlavími. Je-li pravda, že princip přetrvávání tohoto vztahu nadvlády netkví skutečně, či alespoň ne primárně, v jednom z nejviditelnějších míst svého působení, totiž v rámci domácnosti, na niž určitý feministický diskurz soustředil veškerou svou pozornost, nýbrž v instancích, jako jsou škola nebo stát, tedy v místech,

oblastech (od sexuální anatomie až po inteligenci). Anebo, což je ještě závažnější, se při konstrukci a popisu svého objektu velmi často nechávají vést principy vidění a dělení vepsanými do běžného jazyka – ať už se snaží měřit rozdíly naznačené jazykem (např., že muži jsou „agresivnější“ a ženy „bázlivější“), nebo při popisu těchto rozdílů používají běžné termíny, tedy zatížené hodnotovými soudy. Srv. např. mezi jinými J. A. Sherman: *Sex-Related Cognitive Differences: An Essay on Theory and Evidence*, Springfield (Illinois): Thomas 1978; M. B. Parlee: *Psychology: review essay, Signs: Journal of Women in Culture and Society*, I, 1975, s. 119–138 – zejména k přehledu mentálních a behaviorálních rozdílů mezi pohlavími, který vypracovali J. E. Garai a A. Scheinfeld v roce 1968; M. B. Parlee: *The Premenstrual Syndrome, Psychological Bulletin*, 80, 1973, s. 454–465.

kde se vytvářejí a prosazují principy nadvlády uplatňované i v tom nejintimnějším prostoru, pak se feministickým zápasům otevírá nesmírně široké pole působnosti a jsou tak povolány zaujmout svébytnou a zřetelně vymezenou pozici v rámci politických bojů proti všem formám nadvlády.